https://doi.org/10.52505/filomod.2023.17.04
CZU:821.135.1-3(478).09

SCRIITORUL ȘI PUTEREA: STRATEGII DE CONSTRUCȚIE A IDENTITĂȚII ÎN VOLUMUL DE PROZĂ DOCUMENTARĂ „EU ȘI LUMEA”, DE ALEXEI MARINAT

Inga SOROCEAN

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5177-8811
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM

Rezumat. Autoarea își propune abordarea identității personajului din volumul *Eu și lumea* de Alexei Marinat din perspectiva construirii și reconstruirii sinelui în raport cu Puterea totalitară, aducând în discuție și o potențială criză generată de dezacordul dintre identitatea impusă de Puterea politică și propriile valori. Va fi analizată relația dintre personajul de jurnal, implicit cel din fragmentele de proză documentară – ipostaze narative care se identifică cu A. Marinat și articulează traiectoria destinului uman și literar al scriitorului, și Puterea totalitară, reacțiile scriitorului în devenire la proiectul identitar impus de sistem și consecințele presiunii politice asupra profilului moral al acestuia. Astfel, studiul oferă o perspectivă amplă asupra semnificației Puterii, privită, pe de o parte, ca forță diabolică și, pe de altă parte, ca „rău necesar” care fortifică, involuntar, fundamentul identitar al personajului-scriitor, ceea ce oglindește un caz de rezistență politică în care puterea aparține, indubitabil, personajului-scriitor A. Marinat.

Cuvinte-cheie: jurnal, proză documentară, identitate, Putere, strategii, societate totalitară, rememorare.

The writer and the power: Strategies of identity construction in the volume of documentary prose "Me and the world" by Alexei Marinat

Abstract. The author proposes to approach the identity of the character in the volume *Me and the world* by Alexei Marinat from the perspective of the construction and reconstruction of the self in relation to the totalitarian Power by bringing into discussion a potential crisis generated by the conflict between the identity imposed by the political Power and one's own values. The relationship between the diary character, implicitly the one from the documentary prose fragments – narratives that identify with A. Marinat, articulating the trajectory of the writer's human and literary destiny, and totalitarian Power, the reactions of the budding writer to the identity project imposed by the system – will be analysed to underline the consequences of political pressure on the character's moral profile. Thus,

the study offers a broad perspective on the meaning of Power, seen on the one hand as "a diabolical force" and on the other hand as a "necessary evil" that involuntarily strengthens the identity of the individual, representing a case of resistance to the politics in which the power undoubtedly belongs to the writer A. Marinat.

Keywords: diary, documentary prose, identity, power, strategies, totalitarian world, society.

Paginile de jurnal din volumul de proză documentară al lui Alexei Marinat *Eu și lumea,* reeditat recent la Editura Lexon-Prim (2023), reprezintă un prim exemplu de practică diaristică din spațiul literaturii române din Basarabia. Perioada evocată este una îngustă – 30 decembrie 1946 – 27 mai 1947 – deși jurnalul a fost conceput încă în timpul aflării pe front și întrerupt la insistența căpitanului Mureasov, șeful serviciului Contraspionaj „SMERȘ" al brigăzii 2 separate de artilerie antitanc, din care făcea parte viitorul scriitor. Reluate în anii de studenție la Universitatea din Chișinău, notițele diaristice nu se individualizează prin tipul de scriitură, stilul fiind unul „bolovănos, rudimentar-dialectal", lacună compensată, după cum observă Eugen Lungu, prin „faptul brut, tulburător într-o realitate aberantă" (Lungu, 2000, p. 69), dar și prin proiectul identitar al unui personaj cu ambiții de scriitor, fixat în contextul cultural, politic și social al unei Basarabii aflate sub teroare stalinistă, când identitatea personală a individului este supusă unui proces inevitabil de sciziune și deviere axiologică.

În afară de fragmente din jurnalul scriitorului, volumul conține și scurte narațiuni autobiografice reunite în două secțiuni: *În subsolul KGB-ului* și *Pe traseul siberian*, niște „nuvele documentare" (Marinat, 2023, p. 124), cum le definește însuși autorul, care refac, din punct de vedere cronologic, traseul evenimentelor de după 27 mai 1947, ziua când jurnalul este întrerupt, cele trei caiete fiind confiscate ca urmare a arestului scriitorului de către organele de securitate din Chișinău. Acest mixaj dintre exercițiul diaristic și cel memorialistic devine un suport ofertant pentru a analiza personajul din perspectiva *construirii* și *reconstruirii* sinelui în raport cu Puterea totalitară, aducând în discuție și o potențială *criză identitară* generată de dezacordul dintre identitatea impusă de Puterea politică și valorile reprezentative pentru personaj. În acest context, *memoria autobiografică* devine liantul dintre cele două entități (eul diaristic și cel revolut/ din trecut) care reprezintă traiectoria destinului uman și literar al scriitorului A. Marinat.

Raportarea sinelui la Puterea politică pune în lumină dilemele identitare ale personajului-scriitor cauzate de mecanismele ideologice preocupate să fabrice identități false. În general, relația dintre individ și Puterea politică capătă diverse înfățișări. În studiul său, *Construcția identității într-o societate totalitară: o cercetare sociologică asupra scriitorilor*, Dan Lungu încearcă să reconstituie,

în baza investigațiilor sociologice, un model al lumii literare în totalitarism, având ca miză principală „descrierea modului în care indivizii își construiesc identitatea în contextul regimului totalitar românesc" (Lungu, 2012, p. 5). În viziunea sa, „Proiectul puterii poate fi reprezentat ca un imens rezervor de resurse și constrângeri pe care actorii sociali, în raport cu experiența încorporată anterior și utilizând diferite strategii, le accesează contextual în vederea propriului proiect identitar" (Lungu, 2012, p. 31). Pentru a îndeplini acest proiect identitar, Puterea politică a unui stat totalitar încearcă să anuleze identitatea personală a scriitorului și să reducă identitatea socială la cea politică, făcând recurs la diverse mecanisme precum: manipularea, propaganda, îndoctrinarea, cenzura. Sociologul pune în discuție strategiile identitare ale puterii de restructurare a câmpului social și literar, printre care: naționalizarea, industrializarea, cooperativizarea, omogenizarea societății, restructurarea și ideologizarea învățământului și a limbii, dar și strategiile identitare ale „actorilor sociali" (scriitori, critici) care marchează, după caz, *refuzul*, *negocierea* sau *acceptarea* identității prescrise de Putere. Astfel, sunt identificate trei tipuri de strategii: *cele aflate în proximitatea polului ontologic al identității,* bazate pe menținerea fermă a propriilor principii (rezistența politică/ disidența, exilul interior, minimul compromis, negocierea cenzurii prin codificarea textului, ambiguizarea discursului, schimbul de servicii, solidarizarea ascunsă etc.), *strategiile intermediare* care mizează pe alternarea și manipularea egocentrică a repertoarelor și *strategii din proximitatea polului pragmatic al identității,* care sunt adaptative (supralicitarea identității sociale, conformismul, autocenzura) (Lungu, 2012, p. 49-227).

Criticul literar Andrei Țurcanu observă că voința de putere a Celuilalt are întotdeauna caracter malefic, generând „o luptă acerbă între voința autohtonă de identitate, de rezistență și dăinuire și „veneticul" barbar cu un cult al violenței irepresibil în codul său genetic, deviat de la normele civilizației și ale omenescului. „Celălalt este infernul. Mereu." (Țurcanu, 2020, p. 22). Ideea este susținută și de prozatorul Gheorghe Crăciun care explică cauza acestei relații tensionate în felul următor: „Este un adevăr știut de când lumea: Puterea nu iubește scriitorii. Un prim motiv al acestei lipse de iubire: Puterea n-are scrupule în exercitarea atribuțiilor sale și de aceea ea se ferește, pe cât poate, să lase urme, mai ales urme scrise. Or, scriitorul tocmai cu asta se ocupă, cu marcarea urmelor […]. Teama Puterii față de scriitor și față de orice artist e legitimă. Nu numai că scriitorul mărturisește, nu numai că el trăiește în numele adevărului, dar el reprezintă și o potențială conștiință critică a oricărui sistem politic." (Crăciun, 2015, p. 43). Pe de altă parte, „nici scriitorul nu iubește Puterea. Însă el nici n-o urăște, pentru că nu poți urî un rău necesar." (*Ibidem*, p. 44). Anume această ultimă remarcă a autorului reprezintă un punct de orientare în reinterpretarea relației scriitorului cu Puterea în volumul lui Alexei Marinat. Ne vom axa atât pe notele din jurnal, cât și pe fragmentele de proză documentară, întrucât cele două instanțe narative se identifică cu scriitorul A. Marinat și asigură

coerență demersului nostru interpretativ. Vom urmări, așadar, cum se construiește relația personajului-scriitor cu Puterea totalitară, reacțiile scriitorului în devenire la proiectul identitar impus de sistem și consecințele presiunii politice asupra profilului identitar al acestuia.

Din primele pagini, observăm cum prinde contur identitatea narativă a personajului diaristic – un tânăr student cu vădite ambiții literare, destul de timid pentru a se aventura într-o relație de dragoste, vulnerabil din punct de vedere al cunoașterii limbii, dar tranșant și critic în ceea ce privește realitatea socială și politică din țară. În ciuda vârstei de doar 23 de ani, personajul are conștiința a ceea ce se întâmplă în jur, cântărind atent riscurile și alunecând înspre reflecție și analiză. Remarcăm cu ușurință că sinceritatea celui care se confesează este limitată, iar frica de a spune esențialul generează un amestec de autocenzură și culpabilitate morală: „Salutările mele, caiet verde! Tot tu mă salvezi câteodată, pentru că mă lași să-mi descarc sufletul: toate greutățile mele ți le împărtășesc ție. Și totuși nu-ți pot destăinui esențialul, și-mi pare rău. Sunt ochi care pândesc, servind pe înfățișătorii legii, iar legea limitează drepturile omului, și tare mă tem ca el să nu nimerească pe mâinile mitocanilor și ale formaliștilor de tot felul. Deseori mă întreb: am să pot oare să trăiesc ușor pe lumea asta? Dacă aș fi indiferent față de tot ce se face în jur, s-ar putea să trăiesc mai ușor, dar atunci ar trebui să nu văd nimic, iar văzând, să fiu un nesimțit și să nu dau nicio atenție.

În lumea aceasta, unde la fiecare colț de stradă sunt ignorate drepturile omului, demnitatea omenească, unde la fiecare pas sunt încălcate legile, unde se strigă despre legi, dar nu se respectă, unde totul se vinde și se cumpără, unde sunt batjocoriți și statul, și legea – este greu să nu strigi: reprezentanți ai legii, de ce mai purtați uniformă?!” (Marinat, 2023, p. 19).

În aceste pagini, deși într-o formă profund interiorizată, se întrevede o atitudine conflictuală a personajului diaristic față de arhitecții comunismului. Acuzațiile la adresa celor sus-puși nu întârzie, susținând, pe de o parte, poziția omului revoltat împotriva ordinii sociale și politice, iar, pe de altă parte, cea a scriitorului îngrijorat de destinul literaturii:

„După părerea mea, nu face și nici n-ar trebui să ne ploconim în fața unor persoane care se află la cârmă și care, ajunse întâmplător la tron, își fac de cap. Sunt gata, pentru menținerea gloriei lor personale, să jertfească mii și milioane de oameni, să-i lipsească de libertate, sacrificându-i în bezna nenorocirilor. […]

Cum să construim comunismul, când pentru o sută de ruble îl taie pe om și-l aruncă din tren? Fură, se bat, apucă de mâini, se pârăsc. În cazul dat, se poate tinde la acea treaptă a dezvoltării societății la care omenirea s-ar simți fericită?

În așa împrejurări nu putem construi comunismul în nicio formă.

… Mă interesează: cum va fi literatura în comunism? Știu că acum statul îi încadrează pe scriitori la înfăptuirea planurilor partidului și guvernului.

Scriitorii nu se simt liberi de a scrie ceea ce vor și cum vor. Ei se supun politicii statului… De aceea se simt strâmtorați, ca și cum ar fi strânși în menghină, sunt obligați să scrie ce le dictează partidul.

Dar ce-ar fi oare să li se dea scriitorilor libertatea din secolul al XIX-lea?" (*Ibidem*, p. 22-24).

Sunt rânduri ce mărturisesc despre defectele congenitale ale Puterii pe care aceasta din urmă nu și le va asuma niciodată. Autorul unor astfel de gânduri nu poate fi, pentru ea, decât „un indezirabil, un anarhist și destabilizator, când nu de-a dreptul un retardat mintal sau un exaltat neînstare să înțeleagă situația istorică, realitatea obiectivă, imperativele unei epoci sau chiar ale unui regim" (Crăciun, 2015, p. 46). Unica soluție plauzibilă pentru a evita fisurarea întregii construcții ideologice este scoaterea din scenă a celui care se vrea o potențială conștiință critică a sistemului politic, ceea ce se va întâmpla în cazul lui A. Marinat, caietele ajungând în mâna anchetatorilor, iar autorul – arestat în ziua următoare ultimei consemnări din jurnal – 27 mai 1947:

„A doua zi am fost arestat de către organele de securitate din Chișinău.

Au fost făcute percheziții în camera unde am trăit la gazdă. Au fost găsite cele 3 caiete ale jurnalelor intime *Eu și lumea*, au fost pe loc numerotate și specificate: Jurnalul nr. 1 – conține 158 de pagini scrise, jurnalul nr. 2 – 107 pagini, jurnalul nr. 3 – 192 pagini", fapt ce a trebuit confirmat pe loc cu propria semnătură.

După felul cum s-au făcut perchezițiile am înțeles că organele de securitate știau de jurnalele mele" (Marinat, 2012, p. 28-29).

Primul contact direct al viitorului scriitor cu reprezentantul Puterii este descris detaliat în fragmentul de proză documentară intitulat *Prânzul anchetatorului*. Prin activarea memoriei, în prim-plan apare *sinele rememorat,* surprins în „acea situație particulară în care evocarea aduce elementele particulare ale trecutului, legate de evenimentul vizat, însoțite de actualizarea diferitelor aspecte ale sinelui din trecut, cel care a trăit acel moment, cu credințele și trăirile individului de atunci" (Ticu, 2004, p. 270). Este scena în care recunoaștem primele mecanisme de intimidare a individului care fac parte din strategia de anulare a semnelor identitare ale tânărului care visează la o carieră de scriitor și care a devenit peste noapte „dușman politic". Izolarea, înfometarea, condițiile din celulă, presiunea psihică din timpul interogatoriilor sunt factorii care trebuie să zdruncine și să alieneze, în cele din urmă, conștiința umană: „Stau singur, sunt ținut la regim strict din cauză că nu vreau să recunosc ceea ce-mi cere anchetatorul. Foamea, izolarea, condițiile celulei ar trebui să acționeze psihic asupra mea și să iscălesc tot ce mi se impune.

Cercetările au loc la etaj. Eu stau în subsol, fără lumină de zi; numai becul electric, galben ca o lămâie răscoaptă, stă înfipt în ochii mei – unicul obiect care mișcă și care pare că se mișcă câteodată: devine când mai mare, când mai mic, depinde cum mă amețește capul" (Marinat, 2023, p. 31).

Scena în care anchetatorul, cu un zâmbet „ca un pui de șarpe”, testează răbdarea omului înfometat, tăind lent felii din „cârnațul” scos pe masă, este de un absurd grotesc, evocând o strategie-experiment arhicunoscută prin care se voia dezumanizarea individului prin declanșarea ataviculului mecanism animalic: „Mă văd prins, mă văd slab, pierdut, fără nicio putere de împotrivire. Acuși o să zică: «Ia și mănâncă!… » Și eu o să mă arunc asupra cârnațului…

Dar el tace. Continuă să taie cârnațul cu un cuțitaș de buzunar, taie roticele subțiri și de la ele vine un miros care mă scoate din minți. Încep să lupt cu mine înainte de a-mi propune el: «Ia și mănâncă!… » Fiindcă, știu bine, propunerea va veni în schimbul semnăturii mele pe fiecare sfârșit de coală a procesului-verbal” (*Ibidem*, 2003, p. 33). Conștient de consecințele iminente ale torturii psihice la care apelează omul Puterii, tânărul A. Marinat face uz totuși de o strategie de apărare și rezistență care are ca miză autosugestia, semn că instinctele pot fi controlate prin puterea gândului: „Și totuși încep să mă apăr cu autosugestii, altă scăpare n-am. „Ce este cârnațul? Cârnațul este făcut din carne de porc… iar porcul este cel mai murdar și mai parșiv animal, care râmă prin gunoaie, mănâncă lături, murdării, hoituri… Omul care mănâncă carne de porc este și el un animal murdar și hidos! Iar mirosul de usturoi este otrăvitor pentru organismul uman… Din usturoi se produc gazele iprit și fosghen, care au menirea să otrăvească oameni în mase – aceasta o știu încă de la școală, din programul «gata pentru apărarea Patriei». Și el vrea să mă otrăvească cu mirosul acesta de usturoi!…”.” (*Ibidem*, 2023, p. 33-34).

Plictisit de jocul care nu dă rezultate, anchetatorul inițiază un dialog care ar trebui să dezlege limba celui arestat. Răspunsurile primite însă denotă, în continuare, o rezistență uimitoare, configurând o strategie „din proximitatea Polului ontologic al Identității” (Lungu, 2012, p. 141). Răspunsurile ușor ironice ale inculpatului la întrebările nu mai puțin caustice ale anchetatorului marchează o sfidare deschisă a pornirilor insidioase ale Puterii și refuzul clar al unei viitoare colaborări:

„– Dacă ai să recunoști, ai să mănânci și tu cârnat cu pâine!

– Ce să recunosc? îl întreb nu pentru prima dată.

– Ai uitat de-acu?! Dragă, d-apoi noi de când lucrăm cu tine și, iaca, dosarul încă-i gol-goluț! Din cauza că nu ești cuminte, te împotrivești, nu vrei să recunoști, nu vrei să-ți ușurezi situația… Să comand să-ți aducă cotlete? Și țigări?

– Recunosc că sunt un rebel singuratic. Ce mai vreți?

– Dar de ce nu vrei să recunoști că faci parte dintr-o organizație?

– Un rebel singuratic e mai mult decât o organizație!

– Nu înțeleg: cum poate unul să fie mai mult decât o organizație?

– Am părerea mea personală despre toate celea, și asta face mai mult decât apartenența la o organizație.

– Trebuie să fie ceva și asta! O trecem la anchetă?

– Treceți-o.

– Bun. Dacă mai recunoști ceva, te servesc….

– Ce să mai recunosc?

– De la cine ai primit însărcinarea de a avea părere personală ?

– De la Dumnezeu.

– Asta e veche. Zi-i mai concret. Ce ai avut de gând să faci cu părerea personală? Cui ai avut de gând s-o împărtășești? Vezi cum vine când omul are părerea sa personală? E logic?

– E logic… […]

– Ce-i cu tine? mă întreabă, văzând că am tresărit și m-am schimbat la față.

– Nimic… Niște gânduri, aiureli…

– Hm!… Aiureli! Poate că nu sunt chiar aiureli? întreabă de parcă mi-ar fi ghicit gândurile. Apoi își spune și el un gând… tot aiurit ca și al meu: ce-ai face dacă te-ai pomeni la libertate? Să zicem că îți dăm drumul!…

– Aș trage cu tunul în dumneata!

– O! Iată de aici o să începem! Îmi place sinceritatea dumitale. Să luăm o coală de hârtie și să scriem frumușel data de azi, că, vezi cum stăm, în atâtea zile nu ne-am mișcat deloc. Dar, iată că începi să spui adevărul!…

… Anchetatorul și-a luat prânzul. Începe ziua de lucru…” (Marinat, 2023, p. 35-37).

E vorba de o rezistență politică, „etică și deontologică” (Lungu, 2012, p. 148) într-o epocă de corupere a conștiințelor, alegere ce îi va aduce personajului 10 ani de exil fizic în Siberia din care va ispăși șapte ani și jumătate. În asemenea circumstanțe, nici nu poate fi vorba de realizarea visului profesional de a deveni scriitor, lucru confirmat de anchetatorul Ciudnâi în următorul fragment de proză intitulat *Ziua X*:

„– Tu n-ai să devii scriitor niciodată, dragul meu! Mi-a așternut el fraza atât de frumos cu «dragul meu» și cu atâta siguranță, că m-am simțit blendit de pe cărare, lovit, scos din pârtie. Acesta a fost primul om care mi-a spus că n-am să devin scriitor. […]

– Dar de ce n-am să devin scriitor? l-am întrebat pe anchetator.

– Fiindcă tu nu mergi într-un pas cu societatea, cu poporul…” (Marinat, 2012, p. 39).

Această ultimă afirmație a anchetatorului ilustrează strategia totalitară de uniformizare a maselor, de depersonalizare a intelectualului și mutilare a identității sale. În mentalitatea Puterii, acesta e un element abstract al unei mulțimi, o entitate numărabilă lipsită de personalitate. Distanța dintre sistemul propriu de valori împărtășite de tânărul scriitor A. Marinat și ordinea normativ-culturală instituită de Putere este suficient de mare pentru a face posibilă resemnificarea resurselor identitare și convertirea la o nouă identitate dorită de sistem. Este clar că universul axiologic și integritatea morală a personajului sunt o condiție *sine qua non* a continuității și coerenței ființei, fapt confirmat în aceeași scenă, când rolurile se

inversează și cel interogat este chiar anchetatorul, într-un dialog polemic în care poziția dominantă aparține, fie și pentru câteva clipe doar, tânărului A. Marinat:

„– Așa, așa, zi-i ceva mai clar! Mi-a cerut anchetatorul.

– Când merge o coloană de demonstrație, eu unde trebuie să fiu, ca să pot să descriu mai bine?

– Ca scriitor, trebuie să fii în coloană, împreună cu toți, să-i simți pasul, ritmul, bătăile inimilor. Iar tu te afli pe o poziție greșită și despre aceasta se știe! De aceea n-ai să devii scriitor niciodată!

– Dar ce este mai important în profesia de scriitor? Am întrebat, intrând în discuție cu căpitanul.

– Poziția! Se pronunță căpitanul atotștiutor și categoric.

– Dar poziții sunt diferite: în coloană și în afara ei! Mi-am spus și eu părerea." (*Ibidem*, p. 39-40).

Un alt spațiu important în definirea relației scriitorului A. Marinat cu Puterea este cel al exilului siberian – o experiență generatoare de trăiri contradictorii: de la frică, angoasă, incertitudine și stări halucinatorii, la speranță și optimism. Naratorul alternează descrierea evenimentelor pline de violență fizică și presiuni psihice, cu momente de rememorare, reflexivitate și autoanaliză. În lagărul special nr. 7, codificat „Ozerlag", unde își începe „cariera de pușcăriaș-„lagărnic", nesiguranța identitară a personajului se acutizează: „Îmi aduc aminte de cuvintele anchetatorului meu: „Tu ești cel mai periculos dușman al puterii sovietice… dușman ideologic! Și vei fi izolat de societatea noastră cât mai departe și cât mai adânc. Nici de numele tău să nu se audă!" Și, într-adevăr, n-am nume. Am doar un număr, în vopsea neagră, cusut pe haină și pe chipiu – „R-886". Temnicerul, când mă strigă, nu-mi spune pe nume, ci „R-886"! Nici escorta nu-mi știe numele. Și, dacă a împușcat pe careva dintre noi pentru că a făcut un pas în dreapta sau în stânga, înseamnă că a tras nu în om, ci într-o țintă cu număr, într-un panou cu desen al „dușmanului", cum se face la exercițiile de tragere." (*Ibidem*, p. 151). În altă parte, ecoul cântecelor moldovenești venite din taiga sunt luate drept halucinații auditive, prilej pentru o autoevaluare psihică: „Am început să mă analizez: dacă am reacția adecvată la mediul înconjurător, dacă nu cumva a observat cineva, dintre prietenii mei, niște schimbări în comportamentul meu? Dar nu am sesizat nimic ce ar fi dat de bănuit. Iar melodiile moldovenești vin din taiga, în fiecare seară, și eu le ascult, regulat, de vreo două săptămâni. […] Și iar începeam să mă analizez. Melodiile acestea s-au cuibărit în tidva mea sau vin cu adevărat din afară? E clar că „aparatul" acesta care cântă, se află în cutia mea cranială și se declanșează fără voia mea. Vasăzică, se întâmplă ceva cu mine! (*Ibidem*, p. 111).

În ciuda experiențelor-limită, grație cunoașterii limbii ruse, relația deținutului politic cu șeful lagărului este, mai degrabă, una de colaborare eficientă din care au ambii de câștigat. A. Marinat este numit șef de brigadă, dublând normele de lucru

pentru a câștiga mai multe porții de pâine și terci, iar, după transferul său în colonia 048 din Taișet, ca specialist mecanic auto, leagă o relație de prietenie cu șeful secției Sorokin – și el din rândurile deținuților – devenind, în scurt timp, conducător artistic al ansamblului central al lagărului. Reabilitat curând de Tribunalul din Odesa, revine la Chișinău, reușind să scoată din lagăr 3 caiete: „Caietul filologic", „Caietul muzical" și carnetul „Fulgere siberiene". Se restabilește, printr-un ordin special la Universitate, pe care o abandonează în câteva zile, după ce se convinge că „Stalin mai trăiește" în memoria colegilor de facultate alături de care ar fi trebuit să-și continue studiile. Perioada nu este deloc ușoară. Se angajează lucrător literar în secția propagandă a ziarului „Tinerimea Moldovei", unde se ciocnește de problema necunoașterii limbii, o consecință a alienării lingvistice din perioada aflării în lagăr, când a vorbit rusa: „Primul lucru pe care mi-l pusesem în plan: să învăț a scrie moldovenește. Tot ce-am scris până atunci am scris în limba rusă. Dar nu mai vreau să scriu în rusește din principiu. Am s-o iau de la început, din clasa întâi! Mi-am zis." (*Ibidem*, p. 180). Este, mai degrabă, un proiect de reorganizare identitară întru afirmare profesională în noile circumstanțe, decât unul de recuperare, or problema limbii nu este una nouă, fiind semnalată în jurnal încă înainte de ziua arestării sale, în notițele din data de 16 mai 1947: „Dar un lucru mă îngrijorează – limba. O lucrare de proporții cere o cunoaștere profundă a limbii, iar eu limba n-o prea știu, și din cauza asta voi fi nevoit să-mi îngustez aria de interese. Păcat!" (*Ibidem*, p. 27). Acest vid lingvistic devine punctul vulnerabil, dacă nu chiar complexul identitar al lui A. Marinat, dar și principala motivație de afirmare printre scriitorii basarabeni, de depunere a unor eforturi reconstructive titanice spre diminuarea fisurii ființiale care s-a acutizat în condițiile exilului siberian. Dorința de reintegrare și de evitare a marginalizării literare este atât de mare, încât acasă își face un regim de muncă istovitor de 16 ore, exact ca în lagăr: „Îmi fac caiete-cuvântelnice, un fel de gramatică pentru un moldovean care începe să învețe limba maternă la 31 de ani. Îmi notez cuvintele moldovenești pe care nu le știu, diferite îmbinări de cuvinte, le caut apoi prin dicționare, întreb de colegi ce înseamnă „veritabil", „acceptabil", „corp superb", „ochi fascinanți"… Le învăț noaptea ca pe niște poezii din clasa întâi – încep să devin moldovean. Mă forțez să gândesc moldovenește, dar nu-mi iese; rămân mut, simt golul cuvintelor care este imens – numai pielea pe mine, restul sunt rus. Dar repet același lucru: ori am să crăp, ori am să scriu moldovenește! (*Ibidem*, p. 182).

În încercarea de a recupera jurnalele intime *Eu și lumea* de la Ministerul Securității din Chișinău, A. Marinat deduce că detenția sa se prelungește, de fapt, într-o altă formă. Ochiul vigilent și încă încordat al exilatului abia revenit în țară observă detaliile semnificative din jur pe care le interpretează critic, transpunând cititorul într-un epocă în care ideea de libertate este amăgitoare: „E abia anul 1955. Zăvoarele închisorilor mai zângâie. Lagărul special nr. 7 de deținuți politici mai

există. Numai eu am scăpat ca prin urechile acului. La un moment dat, îmi dau seama că toată Uniunea Sovietică este un lagăr unic, numai coloniile se numesc puțin altfel și n-au numere. Dar, poate, la Ministerul Securității sunt numerotate și instituțiile, și «Tinerimea Moldovei» unde lucrez? Și eu sunt trecut de la o închisoare cu regim dur la o altă pușcărie – cu un regim mai ușor? Lipsește Durâghin, ca să ne scoată noaptea goi pentru percheziții și să strige în gura mare că ne împușcă pe toți. Iar naivii mai spun câte o anecdotă, mai comunică la telefon, împrăștiindu-și bucuriile și necazurile, fără să știe că personalul Securității n-a fost redus și nici leafa nu li s-a micșorat. Și la redacție mă urmăresc privirile unora, alții mă adulmecă, mă ispitesc, se interesează cum a fost în lagăr…" (*Ibidem*, p. 184-185). În acest context, când identitatea artistică a scriitorului este în proces de construire, având, ca soț și tată, noi responsabilități în familie, personajul gestionează cu prudență și îndoială resursele existențiale de care dispune. Sunt primele semne ale *exilului interior*, o strategie care constă „în suspendarea realității exterioare și în investiția în polul ontologic al identității", „o retragere în sine, în lumea interioară, păstrând și cultivând sistemul personal de valori, resursele subiective ale identității." (Lungu, 2012, p. 157). Nu e vorba de o izolare totală, imposibilă și chiar anihilantă pentru identitate, ci de adoptare a unei atitudini rezervate și prudente în angajarea relațiilor cu ceilalți, precum și a „*minimului pragmatism*" (*Ibidem*, p. 158), conștientizând că orice interacțiune inoportună îi poate deregla echilibrul interior. A. Marinat adoptă, în raport cu Puterea, acest *minim compromis*, îndeplinind cerințele acesteia de a arde caietul *Pânzala neagră* în care scrisese despre fața ascunsă a Statului Sovietic și care, după spusele reprezentanților Securității, ar fi putut servi ca motiv pentru altă detenție, cea mai convingătoare amenințare pentru ca autorul caietului să-l nimicească imediat: „Am luat caietul, l-am rupt, scoțând din el câte o filă, două, și le aruncam pe foc. […] «Ivanov» și «Petrov» priveau cu satisfacție ce făceam. Iar eu îmi adusei aminte că am mai făcut o dată în viață acest lucru: am rupt și am pus pe foc «Jurnalul Naturii», în lagăr, la colonia 03, când am fost prevenit de un temnicer că voi fi arestat în acea noapte și pus la carceră." (Marinat, 2023, p. 261). Această hotărâre însă nu alterează forul interior al scriitorului convins că are suficientă experiență ca să poată reconstitui din memorie evenimentele din paginile arse. Împăcării cu sine i se opune însă o stare deconcertantă pe care naratorul o descrie în altă scenă de compromis, anterioară arestului său, când a fost nevoit să facă un „pact" cu Puterea pentru a-și salva sora mai mică, Lida, de mobilizarea la minele de cărbuni din Donbass. Este un adevărat caz de conștiință a eului matur, trecut deja prin detenția pe care, atunci, reușise să o evite. Naratorul își amintește cu lux de amănunte cum a fost adus în fața căpitanului și, după câteva minute de presiune psihică, a fost nevoit să semneze un proces-verbal în care divulga autorităților secretul colonelului Pistrujac și recunoștea că a încercat să-l ajute să-și găsească fratele în România. Analiza scenei scoate în evidență frământările

de conștiință ale omului A. Marinat care are de ales între salvarea unui om apropiat și păstrarea intactă a imaginii identitare: „Mi-am dat seama că am fost urmărit, și șeful Serviciului de contraspionaj, căpitanul Mureasov, știe totul. Dacă nu-i spun adevărul, va reține scrisoarea pentru sora-mea și se va duce, sărmana, la minele de cărbuni din Donbas, și se va pierde acolo. Dar mă va pune și pe mine la dubă. Iar dacă îi spun adevărul, comit un lucru necinstit: i-am dat cuvântul acelui om că nu voi divulga secretul! […] M-am simțit prins, căzut ca într-un vis cu coșmaruri, când nimerești într-o cameră fără uși și fără ferestre și de unde nu e nicio scăpare. Dar eu trebuia să scap. Și s-o scap și pe sora mea! Omul despre care este vorba se va descurca cumva: are grad mare, post de comandant de unitate militară, ordine multe, merite încă de pe timpul Revoluției…" (*Ibidem*, p. 268-269).

Acest act de colaborare cu Puterea confirmă existența unor *forme minime de conformism* în lumea totalitară ca urmare a aplicării unor strategii de intimidare a individului, acțiuni pe care e greu să le condamni, întrucât, în virtutea circumstanțelor istorice, nu sunt decât simple mijloace de autoapărare și de protejare a celor dragi. Dincolo de toate, este cert că Puterea, în toate manifestările ei diabolice, devine, în mod explicit, un dușman căruia scriitorul A. Marinat i se opune cum poate, rezistând strategiilor de manipulare asupra identității și anihilând, prin scrisul terapeutic al jurnalului, efectele alienante asupra propriei conștiințe. Așadar, Puterea este un „rău necesar" care fortifică involuntar fundamentul identitar al scriitorului A. Marinat, or, după cum afirmă Umberto Eco, „A avea un dușman e important nu numai pentru a ne defini identitatea, ci și pentru a ne procura un obstacol în raport cu care să ne evaluăm sistemul de valori și să ne arătăm propria valoare, înfruntându-l" (Eco, 2017, p. 10). În ultimele pagini ale volumului, personajul însuși confirmă efectul constructiv și salvator, pentru ființa sa, al relației tensionate cu Puterea: „Câteodată mă gândesc la soarta mea și mă întreb: dar ce-ar fi fost dacă nu m-ar fi arestat Securitatea din Chișinău și nu mi-ar fi «adunat» dosarul, și nu m-ar fi băgat într-un lagăr special din Siberia pentru deținuți politici, și nu m-ar fi ținut acolo 7 ani și jumătate, până a murit tătuca Stalin?… Cum s-ar fi clădit soarta mea? Aș fi terminat Universitatea, împreună cu studenții din grupa mea: Ion Mocreac, Ion Osadcenco, Efim Levit, Igor Crețu, Baca Deleanu… Și?… Ce făceam mai departe? Aș fi «adunat» și eu o disertație pe tema: «Chipul lui Stalin în folclorul poporului moldovenesc», o susțineam în fața corifeilor de atunci, obțineam titlul de doctor în filologie, mă angajam undeva profesor de limbă și literatură moldovenească și continuam să mă mint pe mine, să-mi stric mintea mie și altora; aș fi făcut una și aș fi gândit alta, fiindcă altfel nici nu se putea, după cum se procedează și astăzi, în 1975." (Marinat, 2023, p. 293-294).

Volumul *Eu și lumea* este, indiscutabil, o carte-oglindă a unei lumi distorsionate, supusă unor practici abuzive de către regimul totalitar, dar este, mai întâi de toate, o autentică pledoarie pentru demnitatea scriitorului în care accentul cade pe

opoziția ontologică ireconciliabilă a acestuia față de tot ce însemnă constrângere, limită, presiune, manipulare și amenințare. În acest scenariu narativ al reconstruirii identitare, puterea aparține, de fapt, personajului-scriitor A. Marinat, omul îndoielii metodice care demontează mecanismele vicioase ale sistemului totalitar, asumându-și și suportând cu demnitate consecințele mărturisirii adevărului. Publicarea acestor pagini se vrea un gest de eliberare cu efect terapeutic pentru autor și pentru toți cei care au avut de suferit de pe urma ideologiei comuniste, articulând, alături de alte jurnale de sertar, o etică a memoriei care are rezonanța unei replici *cathartice* la strategiile dizolvante ale mutantului totalitarist.

Referințe bibliografice:

ECO, Umberto. *Cum ne construim dușmanul: și alte scrieri ocazionale*. Ediția a 3-a. Iași: Editura Polirom, 2017.

LUNGU, Dan. *Construcția identității într-o societate totalitară: o cercetare sociologică asupra scriitorilor*. Ediția a 2-a. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2012.

LUNGU, Eugen. O literatură fără jurnal? În: *Sud-Est cultural*, 2000, nr. 4, p. 67-76.

MARINAT, Alexei. *Eu și lumea: Proză documentară*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2023.

TICU, Constantin. *Memoria autobiografică: definirea sau redefinirea propriei vieți*. Iași: Institutul European, 2004.

ȚURCANU, Andrei. *Critice. Arheul Marginii și alte narațiuni.* Chișinău: Editura Cartier, 2020.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.16.06.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B.P.-Hasdeu" al USM.